



VARA KOMMUN

# Omvärldsanalys 2023

## Vara kommun



# Förord

Vara kommuns omvärldsanalys syftar till att ge en kommunövergripande bild över nuvarande samt kommande utmaningar och möjligheter. I syftet ligger även att skapa förutsättningar för att bilden blir gemensam för hela kommun-koncernen och en möjliggörare till att ”lyfta blicken”.

Vara kommuns omvärldsanalys presenteras i olika områden vilka inte bör ses som separata, utan att det finns flertalet beröringspunkter som knyter dessa områden samman. Därtill att förändring inom ett område skulle kunna leda till förändring, både positiv som negativ, i ett eller flera andra.

Områdena utgår från de av Sveriges Kommuner och Regioner definierade fem övergripande

spänningsfält med tillhörande tio trender som kan komma att få stor betydelse för det kommunala uppdraget framöver.

Rapporten baseras på den ursprungliga rapport som togs fram 2019 vilken låg till grund för framtagande av övergripande mål och framgångsfaktorer gällande år 2020-2023. 2023 års omvärldsanalys syftar till att uppdatera, komplettera och där behov finns revidera analysen för att utgöra underlag till budget 2025 i enlighet med beslutad riktlinje för styrprocessen, där respektive nämnd/bolag kan komma att behöva göra djupare analyser inom vissa områden.

## Spänningsfält

- Demografi
- Globalisering
- Grön omställning
- Värdering
- Teknikutveckling

## Nationella omvärldstrender

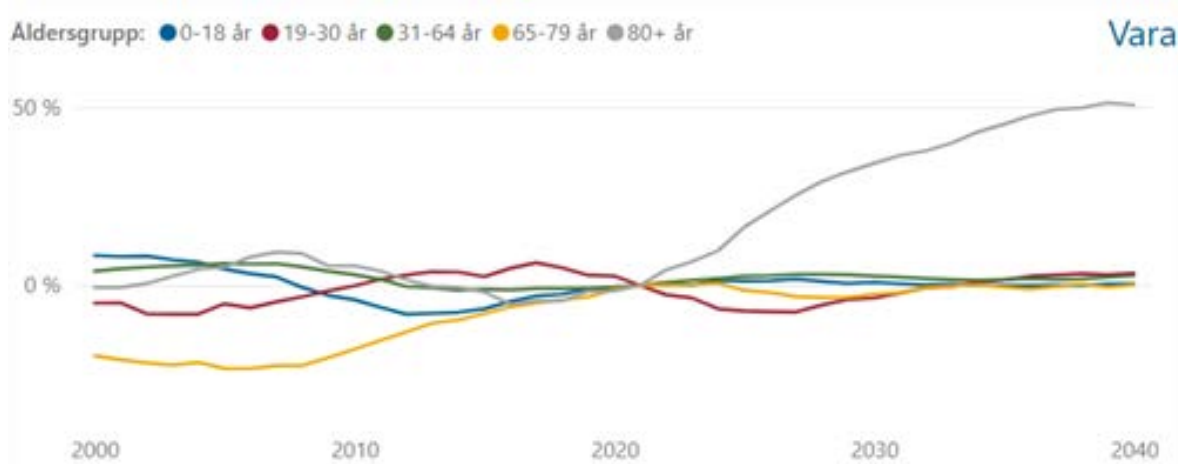
- Demokratin utmanas
- Samhällskontrakt under förvandling
- ”Tyckonomin” breder ut sig
- Fler vägar till kunskap
- Demografiska utvecklingen utmanar
- AI förändrar arbetslivet
- Autonoma system med eller utan människa
- Invånare med alltmer ojämlika livsvillkor
- Omfattande resurser krävs för att hantera klimatförändringen
- Ökad efterfrågan på kritiska resurser

# Demografisk utveckling



Befolkningen i Vara kommun blir allt äldre, vilket även är en nationell trend. Framförallt är det gruppen äldre över 80 år som ökar snabbt. Senaste befolkningsprognos för kommunen visar därtill att antalet barn och unga kommer minska kommande tioårsperiod, om än marginellt, och att befolkningen i arbetsför ålder endast ökar i en mindre omfattning. På totalen är ökningen av antalet äldre fler än personer i arbetsför ålder.

Denna utveckling innebär sammantaget att allt färre personer kommer att behöva försörja allt fler och att den så kallade försörjningskvoten kommer fortsatt vara högre i Vara kommun jämfört med genomsnittet i riket. Försörjningskvoten visar hur många fler personer än sig själv som varje arbetsför person behöver försörja.



Befolkning i olika åldrar, förändring i procent fram till år 2040.

## Slutsats

- Befolkningsutvecklingen i olika åldrar framöver kan komma att innebära utmaningar både för kompetensförsörjningen och för kommunens ekonomi.
- Allt fler äldre kan innebära en ökad efterfrågan på välfärdstjänster med ökade kostnader som följd.
- Befolkningsutvecklingen innebär att kommunen måste kunna ställa om och anpassa organisationen när befolkningen minskar i olika åldersgrupper. Om anpassning av organisationen inte görs fullt ut riskerar kostnadsutvecklingen bli hög.

# Teknisk utveckling



Teknisk utveckling i allmänhet, digitalisering i synnerhet samt samhällsutvecklingen i övrigt leder till att individer ställer högre krav på kvalitet och tillgänglighet. Nya tjänster och betenden utvecklas mycket snabbt och AI är inte längre enbart en intressant teknik, utan kan nu hjälpa kommuner att bli säkrare och bidra till verkliga produktivetsnyttor. AI kommer framöver att kunna användas i sammanhang som man idag har svårt att ens föreställa sig. Genom att tillämpa AI inom den kommunala sektorn ”...finns goda möjligheter att vi kan klara att erbjuda välfärd till en allt större målgrupp med färre medarbetare” (Vägval för framtiden 5).

För att lyckas med den digitala omställningen och dra nytta av dess möjligheter behöver den digitala kompetensen höjas hos medarbetarna. Ett led i detta arbete är Addas kompetensforum som Vara kommun deltar i.

När förändringarna sker snabbt och kraftfullt är det nödvändigt med nationell styrning och vägledning för att åstadkomma effektivitet i processer och resultat. SKR:s Kommungemensamt handslag för välfärdsutveckling genom digitalisering som tagits fram tillsammans med Sveriges kommuner, pekar ut en gemensam

riktning och tydlighet mellan kommunerna och staten. Denna strategi kommer, tillsammans med den kommande handlingsplanen, att leda till att möjliggöra en snabbare digital omställning i hela landet.

Vara kommun samverkar idag inom IT-området med övriga V6-kommuner via kommunalförbundet Göliska IT. Dessutom pågår ett Vinnovaprojekt tillsammans med övriga V6-kommuner, Göliska IT samt Högskolan i Skövde med syfte att skapa en mer effektiv samverkan inom digitaliseringsområdet. Sedan januari 2023 pågår även en fördjupad samverkan inom digitaliseringsområdet mellan Vara och Skara kommun där strategiska resurser delas för att på så sätt skapa utrymme för fler operativa resurser och en ökad takt i digitaliseringsområdet som effekt.

Kommunen ansvarar för mer och mer information om kommunens invånare som måste hanteras på ett tillförlitligt sätt. Den snabba och ökade teknikutvecklingen leder också till större konsekvenser vid störningar vilket gör att informationssäkerhetsarbetet blir än viktigare. Den snabba tekniska utvecklingen medför också en risk för ett digitalt utanförskap.

## Slutsats

- För att fullt ut kunna dra nytta av digitaliseringens möjligheter behöver den digitala kompetensen höjas hos medarbetarna.
- Artificiell intelligens, AI, är inte längre enbart en intressant teknik utan har potential att bidra till att både förbättra servicen till kommunens invånare och att förbättra effektiviteten i interna processer.
- En ökad nationell styrning och vägledning är nödvändig och SKR:s Kommungemensamt handslag för välfärdsutveckling genom digitalisering som tagits fram tillsammans med Sveriges kommuner, pekar ut en gemensam riktning och tydlighet mellan kommunerna och staten. Detta kommer att leda till att möjliggöra en snabbare digital omställning i hela landet.
- Den snabba och ökade teknikutvecklingen leder till större konsekvenser vid störningar vilket gör att informationssäkerhetsarbetet blir än viktigare.

# Kompetensförsörjning



Förmågan att attrahera, rekrytera, behålla och utveckla kompetenta medarbetare kommer att vara avgörande för att klara framtidens kompetensförsörjning. För att möta de utmaningar som arbetsgivare står inför måste det strategiska arbetet utvecklas och prioriteras. Det handlar om att vara en attraktiv arbetsgivare, se till det hållbara arbetslivet och dessutom tänka om och tänka nytt kring vilket arbete som utförs där nya lösningar måste implementeras.

Den demografiska utvecklingen visar att Sverige får en åldrande befolkning. Antalet invånare över 80 år kommer på riksnivå att öka med nästan 50 % de närmaste tio åren, samtidigt kom-

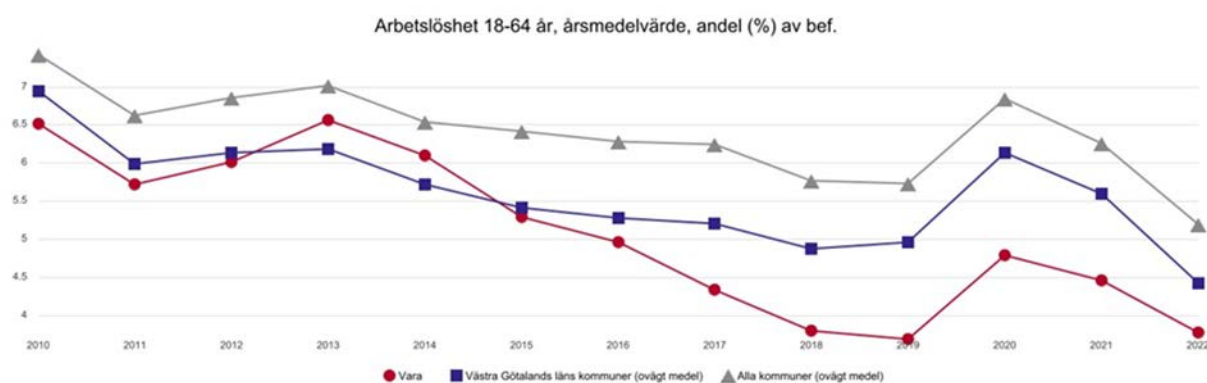
mer antalet personer i arbetsför ålder inte öka i samma takt. Detta kommer att ställa krav på kompetensförsörjningen.

I framtiden ser AI ut att kunna frigöra tid från medarbetare genom att ta över vissa arbetsuppgifter som då kan automatiseras. Detta kan lösa en liten del av kompetensutmaningen men fler insatser behövs. Att studera framhålls som en viktig faktor där en matchning behöver ske mellan efterfrågan och utbud. Dessutom sker det en snabb förändring av vilka kompetenser och färdigheter som behövs på dagens arbetsmarknad vilket ställer krav på utbildningsordnare.



Sjukskrivningssiffrorna är höga för Vara som både geografisk plats och Vara som arbetsgivare. Förutsättningar behöver därför finnas för att sjukskrivna ska kunna komma tillbaka till arbetslivet. Arbetslösheten i Vara som geografisk plats är låg men Arbetsförmedlingens prognoser visar att arbetslösheten nu kommer att öka i hela Sverige. Trots detta kommer det ändå finnas en matchningsproblematik då många av de som är arbetslösa inte har den kompetens som arbetsgivaren efterfrågar.

Prognoser visar att den samlade arbetskraftsbristen inom näringsliv, stat, regioner och kommuner på en tio års sikt kommer att vara 265 000 människor om ingen förändring sker.

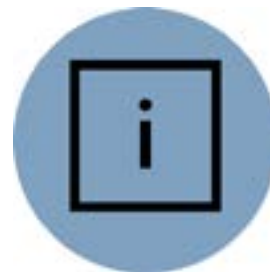


Långtidsarbetslöshet, procentandel av befolkningen.

## Slutsats

- För att möta kompetensbristen behöver arbetsgivare arbeta med övergripande och integrerande strategier. Arbetsgivaren behöver utvärdera vilket arbete som ska utföras, av vem och på vilket sätt. Det handlar även om att ta tillvara på människor med olika bakgrund och erfarenheter, tidigt knyta kontakter med exempelvis praktikanter och att aktivt arbeta med att bibehålla redan anställd personal.
- Kompetensutveckling skapar förutsättningar för ett föränderligt arbetsliv. Allt tyder på att utbildning blir en allt viktigare faktor för att kunna få ett arbete där gymnasieutbildning är grundläggande. Det livslånga lärandet kommer också vara viktigt där arbetsgivare behöver stödja sina medarbetare i att kontinuerligt förvärva nya kunskaper och färdigheter. Dessutom behöver en matchning ske mellan bristyrken och vilka utbildningar som erbjuds, dvs rätt utbildning för nya tider.
- Ett kontinuerligt arbete behöver ske inom grupperna av sjukskrivna och arbetslösa. Det behöver finnas förutsättningar för att hjälpa dessa grupper av människor in i, eller tillbaka till, arbetslivet.

# Säkerhet & beredskap



Behovet av att stärka samhällets grundläggande robusthet och dess förmåga att motstå fredstida kriser är av största vikt då förmågan att hantera fredstida kriser i samhället också ger en grundläggande uthållighet och förmåga att hantera krigssituationer. Att skapa ett starkt civilt försvar är ett arbete som kommer att behöva fortgå under många år framåt och bedrivs av många aktörer, där Sveriges kommuner spelar en viktig roll.

Totalförsvaret ska utformas och dimensioneras för att kunna möta ett väpnat angrepp mot Sverige. Om Sverige blir angripet ska Försvarsmakten med stöd av övriga totalförsvarsaktörer försvara Sverige för att vinna tid, skapa handlingsfrihet och ytterst säkerställa landets självständighet.

Civil beredskap är samlings-

namnet för krisberedskap och civilt försvar.

Det civila försvaret och krisberedskapen ska förstärka varandra. Ytterst syftar den civila beredskapen till att förbereda Sverige på alla slags samhällsstörningar som riskerar att skada oss.

Det som ska värnas är samhällets grundläggande skyddsvärden: människors liv och hälsa, samhällets funktionalitet, demokrati, rättssäkerhet och mänskliga fri- och rättigheter, miljö och ekonomiska värden samt nationell suveränitet.

## Slutsats

- Vikten av en god försörjningsberedskap: Sverige behöver öka förmågan att både upprätthålla samhällsviktiga funktioner och att förse invånarna med de varor och tjänster som krävs för att upprätthålla liv och hälsa.
- Samverkan och ledning: Den frekventare hanteringen av samhällsstörningar kräver en robust organisation gällande civil beredskap. Under en samhällsstörning vid fred och vid händelse av krig behöver berörda aktörer kunna agera både inom egen organisation men också tillsammans med varandra.
- Kunskapshöjning gällande totalförsvaret: Uppbyggnaden av Sveriges totalförsvaret medför ett arbete med att öka medvetenheten och kunskapsnivån på individnivå hos aktörer med uppgifter inom totalförsvaret såväl som allmänheten.

# Folkhälsa

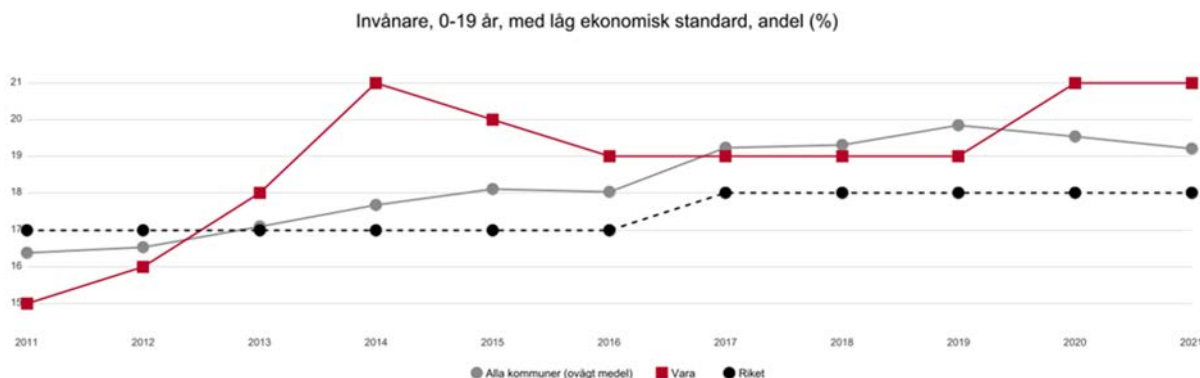


Generellt följer Vara kommun de nationella trenderna, dock har kommunen en högre andel 0-19-åringar i ekonomiskt utsatta hushåll jämfört med övriga riket och många barn lever i familjer där en förälder har skulder hos Kronofogden.

Vara kommun har näst flest sjukskrivningsdagar i Skaraborg och självskattad bra hälsa ligger lägre än riket. Kommunen har en hög andel

kommuninvånare med psykisk ohälsa. I Vara precis som övriga riket, lider unga kvinnor i större utsträckning av psykisk ohälsa jämfört med övriga befolkningen. Merparten av kommunens invånare uppger ändå att de är nöjda med sina liv.

Alkoholkonsumtionen bland ungdomar är fortfarande hög men minskar successivt, däremot ökar användandet av vejpis (e-cigarett) kraftigt.



Diagrammet visar att Vara har en högre andel 0-19-åringar i ekonomiskt utsatta hushåll än övriga riket.

## Slutsats

Folkhälsan i Vara är generellt god men det finns stora skillnader mellan olika grupper i kommunen, de som drabbas av ohälsa kan ofta kopplas till låg socioekonomi.

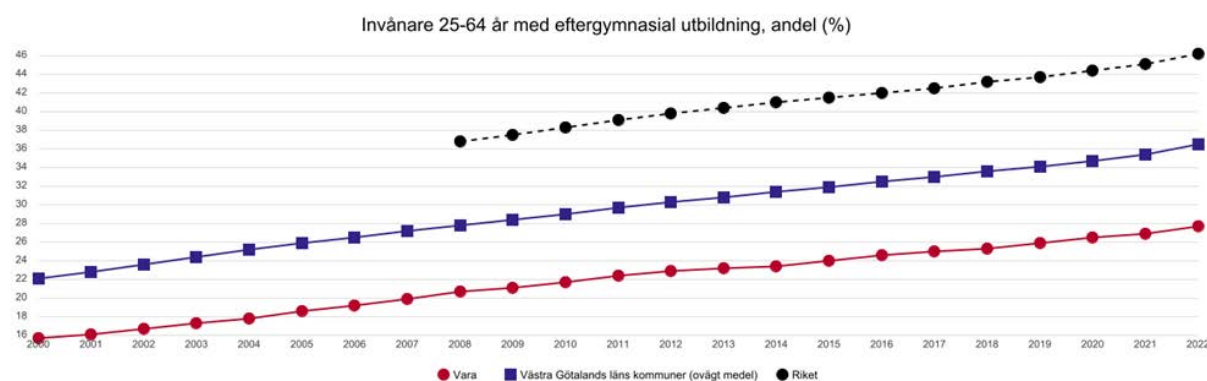
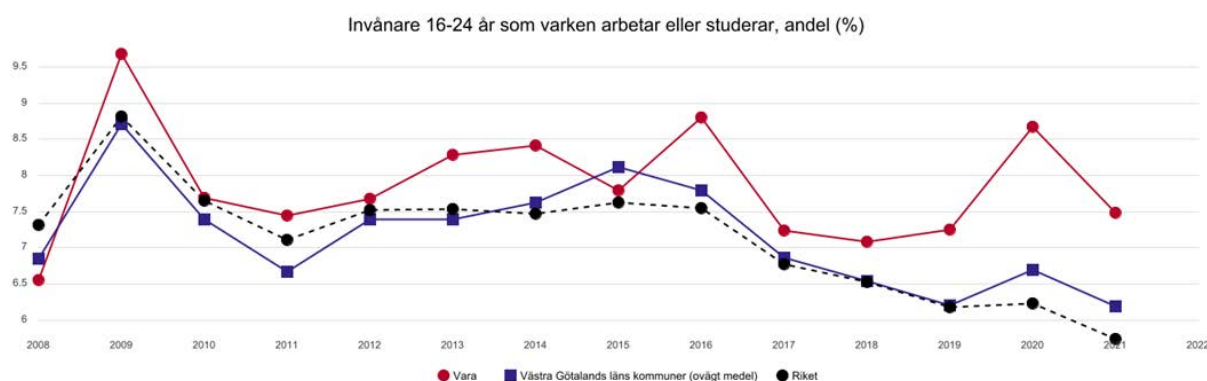


# Utbildningsnivå



Utbildningsnivån i Vara kommun är lägre jämfört med riket och andra kommuner i Västra Götaland. Elevens behörighet till gymnasiet påverkas av föräldrarnas utbildningsnivå.

7,5 % invånare i åldern 16-24 år i Vara studerar eller arbetar inte vilket ökar risken för utanförskap.



## Slutsats

Utbildning påverkar i stor grad en individs möjligheter till arbete och god hälsa genom hela livet. Det finns ett tydligt samband med utbildning och förutsättningar till bättre levnadsvillkor och ett liv i egen försörjning.

# Klimat, miljö & energiförsörjning



FN:s klimatpanels (IPCC) senaste rapport konstaterar tydligt att mänskliga aktiviteter har påverkat jorden negativt, med klimatförändringar, försvagade ekosystem, överutnyttjande av naturresurser och kemikalieutsläpp som allvarliga konsekvenser.

På grund av otillräckliga åtgärder för att minska utsläppen av växthusgaser kommer det bli svårt att nå Parisavtalets mål om att begränsa temperaturökningen till under två grader. Omfattande planer på kol- och oljeutvinning riskerar samtidigt att leda till över tre graders temperaturökning. De försvagade ekosystemen innebär bland annat att jordens förmåga att stå emot olika störningar minskar.

Globalt sett kommer extrema väderhändelser och naturkatastrofer som värmeböljor, torka, skogsbränder och översvämningar att öka samtidigt som havsytan stiger, korallrev dör och ekosystemen förändras. Konsekvensen blir bland annat försämrade skördar och att idag tätbefolkade områden blir obeboeliga.

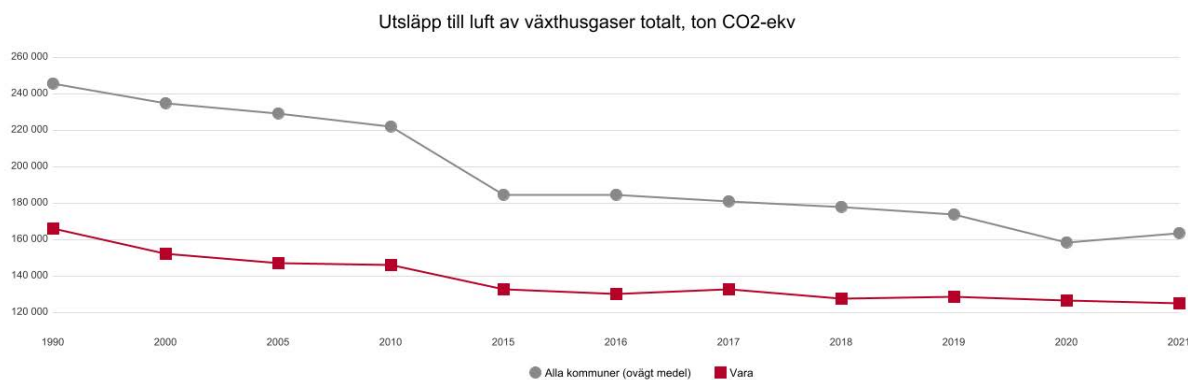
För att minska skadorna behövs både snabba och stora minskningar av växthusgasutsläpp

och ett påskyndat genomförande av klimatanpassningsåtgärder.

För Vara innebär klimatförändringarna ökad risk för värmeböljor och torka samt ökad nederbörd och risk för översvämning vid skyfall. Både vattenbrist och översvämningar förväntas öka som en följd av klimatförändringarna. Vara behöver, på olika sätt, anpassa sig till dessa klimatrisker vilket kräver investeringar i bebyggelse, infrastruktur och verksamheter.

Den gröna industrialiseringen och klimatomställningen av transportsektorn är beroende av en kraftigt ökad elektrifiering. För att möjliggöra omställningen krävs en kraftigt ökad grön energiproduktion och stora investeringar i elnäten. För Vara kan en aktuell energiplan bidra till en förståelse och kunskap om utgångsläget och skapa förutsättningar för kommunens utveckling genom att påverka produktion, distribution och användning av energi på olika sätt utifrån rollen som offentlig aktör, informatör, fastighetsägare, arbetsgivare och samhällsplanerare.

Genom en ökad energieffektivisering av kommunens fastigheter kan energi sparas och



ökade krav från EU förekommas. Människors och företags konsumtionsmönster har också stor betydelse för hur väl omställningen lyckas. Genom en hållbar upphandling och samarbeten som enar köpkraften är möjligheterna stora att få mer hållbara produkter och driva miljöanpassningen hos leverantörer.

## **Slutsats**

- Mänskliga aktiviteter har klart och entydigt påverkat jorden: Rapporten från FN:s klimatpanel understryker att mänskliga aktiviteter har haft allvarliga konsekvenser för jordens förutsättningar och ekosystem.
- Bristande framsteg mot klimatmålen: Trots globala mål, som Parisavtalet, om att begränsa temperaturökningen, vidtar världens länder inte tillräckliga åtgärder för att minska utsläppen.
- Behov av snabba och omfattande utsläppsminskningar och klimatanpassningsåtgärder: Världen, Sverige och Vara kommun behöver alla arbeta för att anpassa bebyggelse, infrastruktur och verksamheter till ett förändrat klimat samt arbeta sektorövergripande för att minska utsläppen av växthusgaser.

# Samhällsplanering & bostadsförsörjning



Samhällsplanering kan förstås som ett samlingsbegrepp för alla riktlinjer och målsättningar som syftar till utveckling av den fysiska miljön så som bebyggelse, service, kommunikationer, infrastruktur, grönytor, odlingslandskap med mera. För att kunna bygga ett samhälle rent fysiskt behöver emellertid utgångspunkten utgå från ekonomisk, social och miljömässig planering. Med andra ord handlar samhällsplanering om att väga olika intressen mot varandra för att skapa förutsättningar för långsiktigt välmående platser.

Samhällsplaneringen behöver vila på smarta lösningar där mark används effektivt utan att för den delen reducera kvaliteten på attraktiva livsmiljöer. Att växa som samhälle för med sig både möjligheter och utmaningar så det gäller att växa smart och hållbart. Ett ökat byggande innebär också en ökad efterfrågan på dels olika typer av bostäder men också ytor för fritid och rekreation och inte minst en gestaltad livsmiljö och ett rikt kulturutbud i allt från föreningsliv (inkl. markytor och hallar) till scenkonst, mat och upplevelser.

Bra boende och livsmiljö är av grundläggande betydelse för människors hälsa och platsers attraktivitet. Bostadsutbudet behöver inrymma livets alla skeden. Från den första bostaden till den sista. Utifrån olika funktionsbehov, civilstånd och hållbarhetsaspekter. Det i sin tur ställer krav på mer än antalet bostäder. Så som olika upplåtelseformer, bostadstyper och lokaliseringar. Riktlinjer för bostadsförsörjningen är kommunernas övergripande styrmedel i arbetet med att leva upp till det kommunala ansvaret enligt Bostadsförsörjningslagen.

Bedömningen av bostadsläget i Vara kommun

idag baseras huvudsakligen på följande analysunderlag:

- Boverkets bostadsmarknadsenkät (BME)
- Boverkets analysunderlag
- Genomförd bostadsförsörjningsanalys Vara kommun
- Genomförd bostadsförsörjningsanalys Skaraborg

Fokus för bostadsförsörjningen i Vara och Skaraborg framåt behöver vara på att:

- Öka Skaraborgs befolkning från dagens 270 000 till målet om 300 000 invånare vilket innebär en flerdubbling av byggandet under perioden 2023-2030.
- Skapa förutsättningar för flyttkedjor vilket innebär en kraftig ökning av flerbostadshus framför småhus.
- Hitta möjliga gemensamma insatser framåt så som t ex politiska överenskommelser, bostadsstiftelse, bostadsförmedling och ett förstärkt uppdrag inom Business Region Skaraborg för att attrahera byggherrar och exploatörer till Skaraborg.
- Lösa knäckfrågor så som att utgå från på bostadsmarknadens målgrupper, tillskapandet av flyttkedjor och investeringar i en marknad som för tillfället är iskall.

Utöver tillkomsten av bostäder är möjligheten att pendla in och ut ur kommunen är viktig för Varas sysselsättning och kompetensförsörjning. Infrastrukturfrågor prioriteras högt när företagare uttrycker vad som påverkar det lokala företagsklimatet. Med en ökad digitalisering kan fler arbeta, leva och bo i landsbyggdkommuner som Vara. Ett hinder i nuläget är att det är svårt med kollektivtrafik i Vara kommun då

alltjämt endast en liten, om än växande, andel av befolkningen bor eller jobbar i kollektivtrafiknära lägen. Den aspekten och vetskapen om att människor som flyttar helst gör det till områden som är kollektivtrafiknära, är en viktig aspekt i bostadsförsörjningen och planeringen av nya bostadsområden. Utöver det behöver

kommuner utanför storstadsregionerna, som idag utgör norm för mobilitetslösningar, gemensamt påverka aktörer som Trafikverket och Västtrafik så innovativa och varierade lösningar för människors förflyttning ska kunna ske på olika sätt i olika geografier.

## Slutsats

- Bostadsbyggandet är den enskilt viktigaste faktorn för inflyttning och befolkningstillväxt: Sett till befolkningsprognoser är det tydligt att Vara kommun ökar sin befolkning när det byggs bostäder.
- Ett mer varierat bostadsbestånd är nödvändigt för att kunna skapa flyttkedjor. Vara kommuns bostadsbestånd består till 70 procent av småhus. Bostadsbristen i kommunen består i att allt för många bor i bostäder som inte kan anses möta den boendes behov. Att bygga för hela livscykeln och olika målgruppers behov och preferenser är nödvändigt för att kunna tillskapa flyttkedjor. Fler flerfamiljshus av olika typer och med olika upplåtelseformer behöver tillkomma.
- Vara kommun har ett gott företagsklimat men fler människor behövs för att möta kompetensförsörjningen: Företagsklimatet i Vara är gott men för att möta den rådande och framtida kompetensbristen behövs fler människor. Sett ur det perspektivet är bostadsbyggande viktigt för kompetensförsörjningen.